

بنام خدا

جلسه شورای دبیران آذر ماه ۹۱

"روشهای تدریس"

مقدمه

تدریس یکی از ارکان اصلی هر سیستم آموزشی به شمار می‌رود که کارایی هر نظام آموزش بستگی به آن دارد. یکی از مشکلات نظام تعلیم و تربیت، مربوط به عدم آشنایی و عدم استفاده از الگوها و روش‌های پیشرفته تدریس است.

مشاهدات مکرر نشان داد که متأسفانه بسیاری از اساتید، هنوز از روش‌های سنتی و غیرکاربردی استفاده می‌کنند. استادان دروس معارف اسلامی خود بایستی الگو ساز باشند نیز از این امر مستثنی نبوده و برخی استادان هنوز هم از روش‌های منسوخ بهره می‌گیرند و در نتیجه در زمینه تأثیرگذاری از موفقیت کمتری برخوردارند.

از این رو در این یادداشت سعی شده به برخی از شاخصه‌های تدریس موفق در حوزه‌های مختلف علمی، مهارتی، عاطفی و تأثیرگذاری اشاره گردد.

امید است اساتید محترم با مطالعه این نوشتار با معیارها و انتظارات بیشتر آشنا شوند، ضمن اینکه توصیه می‌شود اساتید بزرگوار برای اطلاع بیشتر به کتبی‌هایی که در این زمینه نوشته شده مراجعه فرمایند.

الف) عامل علمی

عامل علمی، مجموعه عناصری است که توانمندی و تسلط علمی استاد را در مقام ارائه درس نشان می‌دهد. به عبارت دیگر، محور اصلی در این عامل، تسلط علمی استاد بر موضوع درس می‌باشد؛ از این رو یکی از مهم‌ترین اصول آموزش و نیز ویژگی‌های استاد، تسلط بر محتوا و موضوع درس و آگاهی کافی و گسترده درباره مطالب آموزشی است، به نحوی که استاد را توانا سازد تا با تسلط کامل مطالب درسی را ارائه دهد.

استادی که تسلط علمی کافی ندارد شاید بتواند متن درس را آماده کرده و به شکل کامل و صحیح در کلاس ارائه کند؛ اما به دلیل ضعف علمی و عدم احاطه کامل بر مطالب آموزشی، نکات مهم درس تشخیص داده نمی‌شود و اگر ارائه خوب درس نیاز به خلاقیت (مثل تقدّم و تأخّر مطالب و...) و یا ذکر مطالب تکمیلی و... داشته باشد استاد از

عهده آن بر نمی‌آید. علاوه اینکه نمی‌تواند پاسخگوی سؤالات و ابهامات فراگیران باشد و **استادی که در مسائل علمی ضعیف باشد و نتواند به پرسش‌های فراگیران خود پاسخ دهد و روحیه پرسشگری و نقادی آنها را اقناع و ارضا نماید مسلماً در کار خود شکست خواهد خورد.** از این رو مطالعه دائم و مستمر استاد در زمینه موضوع مورد بحث، امری ضروری و لازم می‌نماید؛ زیرا این امکان را به استاد خواهد داد تا ضمن تقویت بنیه‌های علمی خود، با شبهات و یافته‌های جدید در زمینه کار خود آشنا شده و در نتیجه بتواند با تسلط و آمادگی بیشتری در کلاس حضور پیدا کند؛ چراکه گاهی کمبود وقت و یا احیاناً سهل‌انگاری ممکن است سبب شود استاد با عدم آمادگی کافی وارد کلاس شود. در چنین مواردی ممکن است استاد برای تظاهر به داشتن آمادگی جهت تدریس، **معلومات نادرست ارائه دهد و یا صرفاً به نوشته کتاب یا جزوه اکتفا کند.** علاوه اینکه **عدم آمادگی استاد و نداشتن مطالعه کافی** پیرامون موضوع مورد بحث، این فرصت را از وی خواهد گرفت تا هنگام تدریس، نکات اصلی و کلیدی درس را گوشزد نماید و نیز مشکلات و شبهات احتمالی درس را پیش‌بینی نموده و آنها را جهت ارتقای سطح علمی فراگیران در کلاس مطرح و به بحث و گفتگو بگذارد. و چه بسا این امر باعث شود تا استاد یا اصلاً علاقه‌ای برای طرح چنین سؤالات و شبهاتی را از خود نشان ندهد که این حالت، **موجب رکود و خمودی** کلاس شده و مانع رشد، تکامل، خلاقیت و نوآوری فراگیر است؛ و یا اگر هم چنین مسائلی از طرف فراگیران مطرح شود این عدم آمادگی سبب می‌شود **تا استاد از پاسخ دادن به سؤالات منطقی و معقول آنها طفره رفته و با داستان‌سرایی در مقام پرده‌پوشی از این ضعف برآید.**

از این رو، سزاوار است استاد از قبل، آمادگی لازم را برای ارائه درس کسب نماید تا ضمن تسلط لازم بر موضوع بحث، به هنگام تدریس مکرراً به کتاب یا جزوه مراجعه ننماید.

البته توقع نمی‌رود که استاد همیشه همه محتوای درس را حفظ باشد، بلکه طبیعی است گاهی نیم‌نگاهی به طرح درسی که از پیش تهیه کرده است، داشته باشد؛ ولی رجوع مکرر به کتاب یا جزوه باعث مکث مخل به تدریس و از بین رفتن نشاط کلاس می‌شود.

راز طلایی موفقیت ●

روزی از سرخپوستی که به عنوان کارگر روی اسکلت آسمان خراش در ارتفاع چند صد متری زمین کار می‌کرد پرسیدند، چه چیز باعث شده که تو از آن ارتفاع چند صد متری نترسی؟ او گفت من اگر از ارتفاع ده متری سقوط کنم همان بلایی سرم می‌آید که از ارتفاع چهار صد متری. پس چرا باید ترسم بیشتر از کارگری باشد که روی اسکلت

یک آپارتمان معمولی کار می کند. خوب به این نکته ظریف فکر کنید اگر در هر کاری در زندگی بدترین وضعیت ممکن را تجسم کنید و یکبار با تجسم ذهنی خود را در آن وضعیت قرار دهید خواهید دید که وقتی آب از سر بگذرد دیگر یک متر یا صد متر با هم فرقی نمی کند. پس اگر بتوانید در عمق پنج متری شنا کنید در اقیانوس ها ی با عمق بیشتر از پانصد متر هم می توانید غوطه ور شوید.

براستی معنای شکست چیست؟ آیا معنایش این است که چیزی به دلخواه شما یا آن گونه که انتظارش را داشتید پیش نیاید؟ قانون تجربه همواره کامل و بی نقص است. ما اندیشه ها و اعتقاد های درونی خود را به شیوه ای عالی باز می تابانیم. یا یکی از گامها را بر نداشته اید یا اعتقاد باطنی شما این بوده است که لیاقتش را ندارید، و یا احساس بی ارزشی کرده اید.

این گفته قدیمی که اگر بار نخست موفق نشدی باز هم بکوش. براستی حقیقت دارد. معنایش این نیست که خود را بکوب و دیگر بار همان شیوه سابق را تکرار کن. معنایش این است که اشتباه خود را دریاب و از راهی دیگر وارد شو تا بیاموزی چگونه درست آن را انجام بدهی.

این حق طبیعی ماست که در تمام مدت عمر خود، از موفقیتی به موفقیت دیگر رهسپار باشیم. اگر وضع ماینگونه نیست، یا با تواناییهای ذاتی خود همنوا نیستیم، یا معتقدیم که موفقیت از آن ما نیست، یا موفقیت خود را در نمی یابیم.

اگر نسبت به جایگاه این لحظه خود، معیارهای چنان دور از دسترس برگزینیم _ که هم اکنون نتوانیم به آن دست یابیم _ همواره شکست خواهیم خورد.

هنگامی که کودک سرگرم آموختن راه رفتن یا حرف زدن است، تشویقش می کنیم و برای هر پیشرفت کوچک تحسینش می کنیم. کودک به وجد در می آید و می کوشد که بهتر آن را انجام دهد. آیا به هنگام آموزش چیزی تازه، خود را به همین شیوه تشویق می کنید؟ یا اینکه با گفتن کلماتی نظیر احمق یا دست و پا چلفتی یا شکست خورده فراگیری خود را دشوار تر می نمایید؟

بسیاری از ستارگان و هنر پیشه ها تصور می کنند که از همان نخستین نمایش نحوه اجرایشان باید عالی و بی نقص باشد. اما آنها باید بدانند که هدف نمایش، تمرین و آموختن است. بر روی صحنه می اییم تا اشتباه کنیم و راههای تازه را بیاموزیم و بیاموزیم. تنها با تمرین مکرر چیزی تازه را می آموزیم و آن را جزیی از طبیعت خود می سازیم هر گاه در هر زمینه ای به یک کار تمام شده حرفه ای می نگرید به حاصل ساعتهای بی شمار تمرین چشم می

دوزید. اصلاً مهم نیست که برای چه مدت زمانی خود را شکست خورده پنداشته اید . می توانید هم اکنون الگوی موفقیت را بیافرینید . اهمیت ندارد که در چه زمینه ای می خواهید کار کنید . اصول یکسانند . لازم است که دانه موفقیت را بکاریم . این دانه ها خرمنی عظیم به بار خواهند آورد .

سخنی چند از بزرگان علم ●

- وظیفه آموزش این است که ذهن های خالی را به ذهن های باز تبدیل کند نه ذهن های پر
  - دوستانی انتخاب کنید که اهل زحمت باشند و شما را به درس خواندن و زحمت کشیدن تشویق کنند
  - خوشبخت کسی است که به یکی از این دو دسترسی داشته باشد یا کتابهای خوب یا دوستانی که اهل کتاب باشند
  - موفقیت مانند سایه به دنبال پشتکار است
  - شرط پیروزی داشتن اراده قوی است شرایط دیگر اهمیت چندانی ندارد
  - خواندن بدون فکر کردن همانند خوردن بدون هضم کردن است
  - برای آدمهای مصمم و جدی همیشه وقت و فرصت فراهم است
  - آرمانهای بزرگ همت های بلند می طلبد
  - عظمت زندگی در علم نیست بلکه در عمل است
  - جدیت مقصد را نزدیک می کند
  - در دنیا لذتی نیست که با لذت مطالعه برابری کند
  - فردا وقتیست که تنبلیها کار خواهند کرد
- گاهی دیده شده که اساتید نصایح روش مطالعه سر کلاس دارند که صلاح دیدم که نکاتی را در مورد روش های مطالعه بیان کنم که امیدوارم اثر بخش باشد گرچه این گونه موارد بایستی به مشاورین سپرده شود و دخالت در آن انجام نشود.

نکاتی در مورد یادگیری آسان تر مطالب

- **نکته ۱)** مطالبی که در آغاز و در پایان مطالعه می خوانید بهتر در حافظه می مانند و مطالبی که در میان قرار دارند احتمال فراموش کردنشان بیشتر است

پس بخش های میانی مطالعه به تمرین زیادتری نیاز دارند. پس مدت زمان مطالعه نباید به حدی باشد که مطالب زیادی در بین شروع و انتهای آن قرار گیرند

بهترین زمان مطالعه ۵۰ دقیقه و ۱۰ دقیقه استراحت است. مطالعه برای مدت زمان طولانی و مستمر نه تنها سبب یادگیری بیشتر نمی شود بلکه به علت خستگی از کارایی تان نیز کم می شود. دقت کنید این زمان تنها برای استراحت است ، مرور کردن مطالب و حتی فکر کردن به آن چه که مطالعه کردید نیز سبب خستگی شما می شود.

- **نکته ۲)** مطالعات نشان می دهد که ایجاد تداعی های ذهنی در قدرت به خاطر سپاری مطالب بسیار موثر است .یعنی بین موضوعی دیگر ارتباط برقرار کنید تا در ذهنتان باقی بماند . لزومی ندارد که تداعی ها طبیعی یا منطقی باشند . اگر آنها حالت مضحک و غیر عادی هم داشته باشند حتی موثر تر هم هستند. تداعی باید حتما از خود شما باشد و استفاده از تداعی های دیگران در مورد شما موثر نیست.

- **نکته ۳)** حتما مطالب را مرور کنید.

- **نکته ۴)** از مطالب مهم و مطالبی که دیر به دهن سپرده می شوند در کاغذهای کوچک فیش و خلاصه بردارید . گمان نکنید این کار باعث اتلاف وقت می شود با امتحان این عمل متوجه می شوید که چقدر خلاصه نویسی برای شما مفید است.

- **نکته ۵)** باید دانست تکرار یکنواخت و پی در پی مغز را خسته می کند و در نتیجه به شخص حالت خواب آلودگی دست می دهد ، به این جهت باید از طوطی وار از بر کردن و تکرار بی معنی خودداری کنید.

روند افت و ترک تحصیل در ایران

ترک تحصیل یکی از معضلات آموزش در جهان می باشد. امروزه ترک تحصیل و افت تحصیلی در تمام کشور های جهان از عمده ترین مباحث و مسائل آموزش و پرورش و حتی مسئولان نظام آموزشی است. نظام آموزشی ایران مانند بسیاری از کشور های در حال رشد از یک سلسله بیماری رنج می برد و این مسائل عمدتا از رژیم قبل به ارث رسیده

اند. و علی رغم کوشش هایی که تا به حال انجام گرفته هنوز این مشکل لاینحل باقی مانده است و این امر موجب افزایش بیسوادی در جامعه می‌گردد.

عوامل موثر در افت و ترک تحصیل دانش آموزان

برترین عوامل مشترک در ترک تحصیل دانش آموزان در مقاطع مختلف تحصیلی بخصوص در مقطع متوسطه بیانگر این حقیقت است که فقر مالی و فقر انگیزشی بیشترین نقش را داشته است و همچنین محیط نامناسب خانه و مدرسه خشونت

تنبیه و تشویق معلم ، سختگیری های بیهوده که باعث می شود انگیزه تحصیلی شاگردان ضعیف شود و زمینه های ترک تحصیل فراهم می گردد.

عواملی که در موفقیت تحصیلی جوانان و نوجوانان می توانند تاثیر گذار باشند سلامت جسمی و روحی و بهداشتی ، عوامل ارثی ، ذهنی و هوشی ، امکانات آموزشی ، اعتماد به نفس و تلاش و پشتکار فردی ، تاثیر همسالان ، اهمیت قائل شدن والدین به تحصیل فرزندان می باشد.

مهمترین موارد موثر در افت تحصیلی دانش آموزان

۱- شرایط اقتصادی

۲- سواد والدین

۳- برخورد معلم

۴- محتوای کتب درسی

شیوه برگزاری امتحانات (شیوه های ارزیابی) (۵-)

۶- عقب ماندگی درسی

۷- نارسایی های جسمانی

۸- انگیزه

در اینجا فقط به ردیف های ۳ و ۵ و ۷ و ۸ را بررسی می کنیم .

برخورد معلم

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تا حدود زیادی بستگی به شرایط محیطی و نحوه برخورد معلمان و اطرافیان دارد. فضایی که نوجوانان در آن پرورش می یابند باید به گونه ای باشد که موجب موفقیت آنها گردد. **برخورد معلم باید منطقی** بوده تا دانش آموز را در مسیر موفقیت قرار دهد و دانش آموز اعتماد به نفس پیدا کند و از خود انتظار موفقیت داشته باشد زیرا موفقیت هم چون نردبانی است که وقتی شروع شد تا آخرین پله ادامه می دهد.

بنابراین می توان گفت رابطه معلمان و شاگردان و مسئولان دیگر دبیرستان می تواند موفقیت دانش آموزان را تحت تاثیر قرار دهد و ازافت و ترک تحصیل جلوگیری کند.

برخورد معلم و اولیای دبیرستان باید به گونه ای باشد که دانش آموز از طریق دستکاری اشیا ،آزمایش،جمع آوری اطلاعات ساختن و خلق کرد مباحث و مشارکت در کارهای گروهی،گوش دادن،خواندن و اکتشاف به تجربه یادگیری بپردازند و بدین وسیله ازافت و ترک تحصیل دانش آموزان جلوگیری نمایند.

همچنین استفاده از تشویق های مادی و غیر مادی مفید است . استفاده بیشتر معلمان از تشویق های کلامی و تشویق در جمع در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان نقش بسزایی دارد و هم باعث جلوگیری از افت تحصیلی دانش آموزان می شود.

شیوه برگزاری امتحانات(شیوه ارزیابی)

هدف عمده در مدرسه پیش بردن یادگیری دانش آموزان است . تمام فعالیت های مدرسه باید متوجه همین هدف باشد . زیرا مقدار و نوع یادگیری دانش آموزان است که میزان فعالیتهای مدرسه را روشن می کند. هرگاه دانش آموز مطلبی را یاد بگیرد ،این امر موجب تغییر رفتار وی خواهد شد و به عبارت دیگر تجارب یادگیری موفقیت آمیز موجب تغییراتی در رفتار دانش آموز می شود.

بوسیله ارزیابی و امتحان است که معلم می تواند اثر کوششهای خود را بفهمد و یا بداند که چه اندازه توانسته است دانش آموز را در راه رسیدن به هدفهای مورد نظر کمک کند و خود نیز تا چه حد موفق بوده است.

چنانچه امتحان به جای اینکه یک وسیله باشد ،یک هدف اصلی به شمار آید و این بر کل فرایند آموزشی اثرات سو میگذارد و هدفهای حقیقی آموزش و پرورش را به مخاطره می اندازد.در چنین حالتی امتحان بر چگونگی تدریس و یادگیری تاثیر گذاشته و دانش آموزان فقط برای کسب نمره و قبول شدن در امتحان فعالیت می کنند.

دانش آموزان برای دریافت نمره به حفظ کردن مطالب می پردازند و در نتیجه قدرت تفکر و استدلال و نو آوری فراگیران ضعیف می گردد و موجب خستگی آنها از درس و معلم می شود.

همه این موارد منجر به عدم پیشرفت و افزایش میزان افت تحصیلی و در نهایت ترک تحصیل دانش آموزان می گردد.

استفاده از شیوه های صحیح امتحان یا ارزیابی پیشرفت تحصیلی نه تنها معلم را قادر می سازد که دانش آموزان خود را در رسیدن به هدفهای آموزش و پرورش راهنمایی کند بلکه بر اساس ارزیابی مداوم می تواند روش تدریس را نیز ارزیابی کند. به این ترتیب می تواند از ترک تحصیل دانش آموزان جلوگیری کند.

بنابراین امتحان وسیله ای نیست که تنها در پایان مراحل تحصیل و برای انتخاب افراد مستعد و شایسته تر به کار رود ، بلکه امتحان باید به طور مداوم و در جریان تدریس باشد و در موقعیت های مختلف انجام گیرد.

عقب ماندگی درسی

برخی از دانش آموزان عقب ماندگیشان ناشی از افت هوشی و نارسایی ذهنی نیست بلکه صرفا ناشی از تن پروری یا بیکارگی است یعنی **عقب ماندگی درسی ناشی از تنبلی**.

گاهی عقب ماندگی ناشی از تن پروری و تنبلی است بدین معنی که کودکان وقت و تلاش خود را مصروف کار و تحصیل نمی کنند و مانند دیگر دانش آموزان درس نمی خوانند و یا عوامل دیگر مانند وجود نارسایی های عضوی ، چون ضعف در بینایی و در شنوایی عدم قدرت بیان ، اختلال در رفتار ، حالت گیجی و ماتی و گم کردن دست و پای خود در حین پاسخ به سوالات معلم است.

نارسایی های جسمی

دانش آموزانی که دارای بنیه ضعیفی هستند و از سلامت عمومی کامل برخوردار نیستند نمی توانند به اندازه کافی کوشش و فعالیت داشته باشند.

وجود ضعف در بینایی و شنوایی نیز باعث عقب ماندگی و افت تحصیلی می شود. این نوع دانش آموزان به علت خوب درک نکردن درسها افت تحصیلی پیدا می کنند.

ناراحتی های مربوط به مراکز عصبی و ناهماهنگی هایی حتی حرکتی در جای خود باعث افت تحصیلی دانش آموز خواهد بود

انگیزه

به حرکت های درونی فرد که موجب هدایت رفتار او به سوی نوعی هدف است انگیزه گفته می شود

محققان یکی از دلایل افت تحصیلی را نداشتن انگیزه پیشرفت می دانند. برای ایجاد انگیزه در دانش آموزان باید تلاش نمود تا فرد احساس نیاز کند. وقتی دانش آموزان در اثر شکست در درسی نسبت به آن نگرشی منفی پیدا می کنند، باید به او کمک کرد در درس جدید موفقیت کسب کند در نتیجه به تصویری مثبت تر به توانایی خود در مورد یادگیری مطلب درسی دست یابد، زیرا یادگیری همراه با موفقیت به ایجاد انگیزه منجر می شود. و باید شرایطی را فراهم کرد که دانش آموز

موفقیت خود را احساس می کند زیرا هیچ چیز مانند خود موفقیت به آن کمک نمی کند. معلمان تکالیف یکنواخت ارائه ندهند، به عبارت دیگر از خاصیت برانگیختگی مطالب مختلف استفاده کنند.

تهیه و تنظیم : یوسف هدایی

موسس و صاحب امتیاز دبیرستان غیر دولتی موحد

آذرماه ۹۱